

Пугач В. Я.
<https://orcid.org/0000-0001-6639-8777>

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОЄДНАННЯ ФЕМІНІСТИЧНОГО ТА АНТИКОЛОНІАЛЬНОГО ПІДХОДІВ ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ФІЛОСОФІЇ

Протягом кількох останніх десятиліть у англomовному академічному середовищі активно розробляють феміністичні дослідження, пов'язані з історіографією філософії, передусім західної. Ці розробки зумовили істотне переосмислення історико-філософського канону, сприяли випрацюванню низки методологічних рефлексій та відкриттю імен філософинь минулого. Паралельно з феміністичними активізуються й антиколоніальні студії, покликані протистояти передсуду, що філософія є західним феноменом. Водночас український історико-філософський канон лишається майже суто чоловічим, а антиколоніальну перспективу не застосовують до історії філософії, хоча значну частину своєї історії Україна не була самостійною, а її землі впродовж кількох століть входили до складу імперій. Для подолання андроцентризму історіографії української філософії потрібно поєднувати феміністичну перспективу з антиколоніальною, оскільки йдеться про жінок, які належали до колонізованої нації і зазнавали впливу цього статусу. Однак у методологічному сенсі феміністичний і антиколоніальний підходи лишаються здебільшого ізольованими, що зумовлює потребу в дослідженні стану їхнього розроблення та перспектив їхнього поєднання. Таку мету й реалізовує ця стаття, розглядаючи не лише зміст феміністичного та антиколоніального підходів до історіографії філософії, а й методологічні засади та практичні приклади їхнього поєднання.

Ключові слова: історіографія філософії, фемінізм, деколонізація, постколоніалізм, антиколоніалізм.

Актуальність феміністичного й антиколоніального підходів

Протягом останніх десятиліть у світовій академічній науці набуває поширення феміністичне переосмислення різних галузей філософії, зокрема етики, політичної філософії, епістемології та інших сфер (Bailey & Cuomo, 2007). Ревізії піддають також історію філософії, і це стосується як конкретних історико-філософських періодів (Sharigo, 2004), так і загальних теоретико-методологічних питань історико-філософського канону (Hagengruber, 2015).

Водночас відбувається переосмислення вестерноцентризму історіографії філософії. Зокрема, у 2013 р. вийшла книжка історика Пітера Парка, присвячена аналізу впливу расизму на формування традиційного історико-філософського канону, в якому бракує філософії Африки та Азії (Park, 2013). У 2017 р. дослідник китайської філософії Брайан ван Норден оприлюднив працю, яка стосується проблеми зосередження істориків філософії на західній філософській традиції (Norden, 2017).

Треба зазначити, що ці новітні розвідки та спроби перегляду канону дали змогу суттєво по-

глибити уявлення про історію філософії й доповнити її новими іменами й темами. Однак спостерігається певна ізольованість названих підходів до перегляду історіографії філософії: займаючись гендерним питанням, дослідниці й дослідники нечасто звертають увагу на вестерноцентризм, а критика вестерноцентризму в історіографії філософії зазвичай оминає увагою андроцентризм.

Не залишається осторонь цих тенденцій і українська філософська історіографія. Повномасштабна російсько-українська війна неабияк актуалізувала питання деколонізації у різних сферах, зокрема й у сфері історіографії філософії. У зв'язку з цим неабиякої значущості в українському контексті набуває питання антиколоніалізму в історії філософії, особливо якщо згадати про тісний зв'язок розвитку вітчизняної історії філософії з тими процесами, що відбувалися на теренах Російської імперії. Очевидно, що застосування антиколоніальної «оптики» у царині філософської історіографії дає змогу критично проаналізувати вплив колоніалізму на формування українського історико-філософського канону, його тексти й постаті.

Дещо віддаленішим від цього контексту видається феміністичний підхід в історико-філософській історіографії, адже в українському історико-філософському каноні майже немає жіночих постатей. Марно шукати їх як у «Нарисах з історії філософії на Україні» Дмитра Чижевського (Чижевський, 1931), так і у значно пізнішій «Історії української філософії» Вілена Горського (Горський, 1997). У книжці Івана Огородника та Мирослава Русина «Українська філософія в іменах» (Огородник & Русин, 1997) фігурують Леся Українка та Надія Депенчук, а у відомому біобібліографічному словнику «Філософська думка в Україні» (Горський & Ткачук, 2002) – лише Леся Українка. У контексті потенційної феміністичної історіографії української філософії варто зважати і на інтерсекційний підхід, оскільки йдеться переважно не просто про жінок, а про колонізованих жінок, про українок, які жили під імперіями і стикалися з упередженнями за ознакою як статі, так і національності.

Зважаючи на те, що українське минуле позначене виразним колоніальним станом, не дивно, що українські інтелектуалки були свідомі цього факту принаймні з 1880-х років. Приблизно відтоді на території сучасної України існував жіночий рух. Питання про те, чи були його представниці філософинями, ще потребує дослідження, однак вони точно постали невід'ємною частиною української культури та інтелектуальної історії.

До речі, подібність українського жіночого руху до аналогічних феноменів колоніальних країн виявила ще наприкінці 1980-х феміністична історикня Марта Богачевська-Хом'як (Bohachevsky-Chomiak, 1988, pp. xviii–xxii). Досліджуючи історію цього руху з 1880-х до 1939 р., вона зазначає, що жінки боролися не лише за власні права, а й, водночас, за свободу української нації, причому це відбувалося як у Галичині та Буковині (Bohachevsky-Chomiak, 1988, pp. 18–26), так і на території, підконтрольній Російській імперії (Bohachevsky-Chomiak, 1988, pp. 40–41). Ця подвійна боротьба й усвідомлення себе не лише як жінок, а й як українок, характеризує принаймні певний період інтелектуальної діяльності жіноцтва на території України. Його адекватне висвітлення потребує, відповідно, поєднання феміністичної та антиколоніальної перспектив дослідження¹.

¹ На користь цієї тези свідчить, наприклад, жіночий альманах «Перший вінок», виданий у 1887 р. за редакцією Наталії Кобринської та Олени Пчілки (Кобринська & Пчілка, 1887). Цей альманах містить вірші, оповідання, етнографічні нариси і статті щодо «жіночого питання», написані українською мовою жінками з українських територій тодішньої Австро-Угорщини

У цій статті спробуємо детальніше розібратися у феміністичному та антиколоніальному підходах до історіографії філософії та обґрунтувати продуктивність і підстави їхнього поєднання (оскільки наразі вони здебільшого розвиваються окремо). Відповідно, у першій частині статті схарактеризуємо феміністичний підхід, у другій – антиколоніальний, у третій з'ясуємо наявні методологічні підстави і практичне значення поєднання цих підходів.

Феміністичний підхід до історіографії філософії

Феміністична методологія у філософії є добре розробленою і напрацьованою. Феміністична історіографія філософії – це один зі способів застосування цих напрацювань, підґрунтя яких становить феміністична епістемологія. Отже, спосіб міркування про знання, його джерела і мету є засадничим для отримання конкретного різновиду цього знання – знання про минуле філософії.

Феміністична епістемологія опікується як дескриптивним, так і нормативним питанням: якою є і якою має бути роль гендеру в наших епістемічних практиках (Maitra, 2016, p. 690). У феміністичній епістемології можна умовно виокремити два напрями: емпіризм і позиціонізм. Емпіризм базується на першочерговій увазі до досвіду (фактів, подій тощо) й переконанні, що за належного аналізу цього досвіду (без викривлень, фальсифікацій, замовчування) можна позбутися андроцентризму (Potter, 2006, pp. 3–6). Ідея феміністичного емпіризму полягає в тому, щоб звернути увагу на досвід жінок, дослідити його і вивести на поверхню, у такий спосіб збалансувавши наявне знання у певній галузі. Натомість феміністичний позиціонізм виходить з уявлення про те, що люди перебувають у різних позиціях (місцях) епістемологічно, відповідно до їхнього досвіду і належності до певної спільноти. Частиною позиціонізму є також міркування про «привілейований» доступ до знання, який за певних обставин можуть мати дискриміновані групи (Anderson, 2020). Приклади таких «привілеїв» наводить філософиня Джанет Курані: лю-

та Російської імперії. Водночас, як стверджує у передмові редакторка альманаху Наталія Кобринська, «Перший вінок» визначний не лише тим, що є першим голосом українських жінок на тему прав і стану жіноцтва: «Важний ще лишається нам до піднесення факт, що перший раз виступаємо разом з нашими старшими сестрами Українками в імені нашої національної єдності на ниві загальних справ і спільного всім жінками питання» (Кобринська & Пчілка, 1887, с. 3). Як бачимо, в очах українських жінок національне питання тісно перепліталось з жіночим питанням, й обидва мали для них вагоме значення.

дина в інвалідному візку краще за людину без інвалідності знає недоліки архітектурних рішень, які створюють перешкоди для її пересування, а гомосексуали є свідомішими за гетеросексуалів щодо «гетеросексуальних очікувань і звичаїв, які відмовляють їхній сексуальності» (Kourany, 2017, pp. 307–308). Через власний досвід і зустріч із тими чи тими перешкодами людина формує певну позицію і набуває знання, які навряд чи сформує і набуде людина, що з такими перешкодами не стикалася. Попри відмінності між феміністичним емпіризмом і позиціонізмом, у сучасних виявах вони є достатньо близькими і можуть бути сумісними (Potter, 2006, p. 5; Intemann, 2010).

Спиралючись на феміністичну епістемологію, можна окреслити завдання феміністичної філософії: «Феміністична філософія прагне викривати і теоретизувати щодо сексизму в певній філософській роботі та виправляти його там, де це є можливим» (Maitra, 2016, p. 692). Звісно, ідея полягає не в тому, щоб переписувати чужі твори або вигадувати доробок жінок. Феміністичний підхід аж ніяк не відмовляється від настанов академічної добросовісності та прагнення до продукування знання. Наприклад, виправленням сексизму в історіографії філософії є пошук, дослідження і реабілітація жіночих імен. Відповідно, це збагачує уявлення про те, якою була філософія, заповнюючи наявні прогалини в нашому знанні й викриваючи упередження, що призвели до таких прогалин. У цьому сенсі феміністичний підхід робить значний епістемічний внесок щодо подолання невігластва шляхом віднайдення тих частин минулого, які не ввійшли до канону й зазнали забуття.

Що ж до феміністичної історіографії філософії, то вона існує і розвивається принаймні з 1980-х рр.² Серед віх її становлення згадаймо появу в 1986 р. фахового журналу з феміністичної філософії *Hypatia* та публікацію в 1989 р. його історико-філософського спецвипуску, а також видання у 1987 р. першого тому чотиритомної збірки за редакцією Мері Еллен Вейс, присвяченої філософам минулого (Waithe, 1987). У 1992 р. у Кембриджі відбулася перша міжнародна конференція, предметом якої була роль жінок в історії філософії. А вже 1999 р. Тереза Буз Дайкман опублікувала одну з перших антологій феміністичної історіографії філософії, що містить розділи, присвячені Бань Чжао (I ст.), Елоїзі (XII ст.), Марі де Гурне (XIV ст.), Анні-

Марії ван Шурман, Мері Естел, Хуані Інес де ла Крус (усі – XVII ст.), Джудіт Сарджент Мюррей (XVIII ст.), Френсіс Райт і Антуанетті Блеквел (XIX ст.) (Dykeman, 1999). Щодо актуальних сучасних проєктів і здобутків, варто згадати серію «Перепрочитання канону» (*Re-reading the Canon*), яка налічує 37 томів і видається за загальною редакцією Ненсі Туани. Кожен том серії стосується однієї постаті, якою може бути філософ або філософія минулого. Том містить статті, які пропонують феміністичне переосмислення доробку тієї чи тієї особи. У 2015 р. у фаховому філософському журналі *Monist* вийшов спецвипуск із феміністичної історіографії філософії *History of Women's Ideas*. З 2016 р. функціонує міжнародний дослідницький Центр історії філософії і науковиць під керівництвом Рут Гагенруббер.

Навіть із цього короткого нариску історії феміністичної історіографії філософії стає зрозумілішою діяльність у межах цього підходу: пошук і висвітлення здобутків філософії, переосмислення «канонічних» філософів крізь феміністичну призму, заповнення прогалин і перегляд історико-філософського канону. Недаремно, виражаючи специфіку цього підходу, філософія Шарлотта Вітт виокремлює чотири типи феміністичної взаємодії з історією філософії: критика канону або окремих канонічних філософів як мізогіністських, апропріація думок канонічних філософів, ревізія історії філософії з відновленням жіночих імен і методологічні рефлексії (Witt, 2021, pp. 15–16).

Варто розглянути потенційний аргумент проти феміністичної історіографії філософії. Оскільки фемінізм є сучасним трендом, а історія філософії стосується минулого, можна подумати, що феміністична історіографія філософії є презентистським (а отже, не зовсім прийнятним) проєктом. Так, ролі й визнання жінок є важливими для нас у сучасності, і ми нібито екстраполюємо цю важливість на минуле, яке мало абсолютно інші історичні обставини. На такий закид можна відповісти по-різному. По-перше, можна зауважити, що презентизм (раціональна реконструкція) є прийнятним підходом, який іноді застосовують у історіографії філософії. По-друге, можна звернутися до Шарлотти Вітт, яка наполягає на тому, що феміністична історіографія філософії, навпаки, бореться проти презентизму. За її слушним спостереженням, інтелектуалок минулого іноді не визнають як філософій, оскільки вони писали тексти не у тих жанрах, які сьогодні вважають філософськими (згадаймо, наприклад, духовні медитації Терези Авіль-

² Запропонована далі реконструкція історії феміністичної історіографії філософії спирається на дослідження Сари Гаттон (Hutton, 2019), проте містить певні доповнення.

ської або листи Єлизавети Богемської). Відповідно, жіночі постаті іноді опиняються за межами історії філософії саме через презентистський підхід до форм філософського письма (Witt, 2021, р. 23). По-третє, можна згадати статтю Айлін О'Ніл, яка звертає увагу на те, що жінки, попри перепони, філософували й писали філософські тексти у різні часи, проте з часом ці тексти втрачалися з поля зору; ба більше, з часів Французької революції імена й праці філософинь свідомо вихолощували з історії (O'Neill, 1998, р. 20). Подальше зникання імен і творів філософинь з історіографії філософії А. О'Ніл пояснює проектом очищення філософії (від, наприклад, освітньої та релігійної проблематики) і тероризуванням щодо маскулінного характеру філософії та ролі жінок у новому демократичному світі (O'Neill, 1998, рр. 36–38).

Отже, історіографія філософії, до якої ми звикли, є, за слухним висловом Ш. Вітт, «стандартною, але дуже оманливою», оскільки позбавлена постатей філософинь (Witt, 2021, р. 19). Відповідно, «реабілітація» жіночих імен і текстів у історіографії філософії має антипрезентистський характер і спрямована на відновлення соціальної та епістемічної справедливості, заповнення прогалів у нашому знанні про історію філософії і подолання невігластва.

Визначаючи критерії включення жінок до історіографії філософії, представниці феміністичної філософії пропонують брати до уваги зацікавленість певної особи філософською проблематикою та філософськими ідеями її часу; наявність згадок про неї чи її праці/ідеї у творах філософів та істориків філософії; схожість її біографії на біографії інших філософів її доби; сумісність стилю її текстів зі стилями і методологіями філософів її доби; значущість особи для подолання андроцентричного упередження історії філософії (Warren, 2009, р. 4). Чим більший кількості критеріїв відповідає певна постать, тим вагомішими є підстави щодо визнання її статусу філософині.

Варто зазначити, що у процесі переосмислення канону, жанрів і тем історії філософії крізь феміністичну призму вже відновлено чимало імен, ідей і текстів від античності до сьогодення. Водночас у феміністичній історіографії філософії наявні й відповідні обмеження та упередження, адже більшість її досліджень сфокусована суто на західній філософії та представницях білої раси. Крім того, адекватне уявлення про історію філософії потребує уваги не лише до гендерного питання, а й до антиколоніалізму, як до ще одного важливого напрямку, пов'язаного з

критикою європоцентризму. Спробуємо окреслити сутність антиколоніалізму, його різновиди і здобутки в наступній частині нашої статті.

Антиколоніальний підхід до історіографії філософії

Якщо феміністична історіографія філософії загалом охоплює роботу, яка пов'язана з реабілітацією жінок, то у критиці вестерноцентризму існують різні напрями і підходи, які сприяють його подоланню. Найбільш значущими підходами, які частково перетинаються, але мають також певні відмінності, є деколоніалізм і постколоніалізм. Обидва підходи пропонують критичний погляд на наслідки колонізації і стверджують, що колонізація вплинула на написання історії і продовжує впливати на реальність сучасності.

Постколоніальна теорія підважує «основу знання і позицій суб'єктів, яких бачать або бачили крізь одновимірну опозицію, і зауважує суперечності, напругу та амбівалентність, які характеризують суб'єктивність» (Chatterjee, 2016, р. 3). Під одновимірною опозицією мають на увазі, радше за все, колоніальні дуальності підкорювачів і підкорених, наділених владою і підвладних; такий дуальний підхід, із погляду постколоніалізму, не є критичним і потребує переосмислення у чомусь третьому, проміжному (Mookherjee, 2017, р. 599).

Термін «постколоніальний» історично пов'язаний з Індією, критикою орієнталізму у західних дослідженнях і програмними текстами Едварда Саїда та Гаятрі Чакраворті Співак. Натомість термін «деколоніальний» стосується більше латиноамериканських країн і бере свій початок у статті Анібала Кіхано про європоцентризм і Латинську Америку (Ruíz, 2021, р. 546). Проте відмінність цих підходів не обмежується географією: постколоніалізм стосується «визначення культурних упереджень і лакун в історії, відновлення підпорядкованих історій і написання історій “знизу”», а деколоніалізм прагне витіснити самі механізми, через які підпорядкованість (колоній і колонізованих народів імперіям) взагалі з'явилася і підтримувалася (Ruíz, 2021, р. 546). Інший нюанс, що увиразнює відмінності між постколоніалізмом і деколоніалізмом, полягає в тому, що деколоніалізм зосереджується на підкоренні й спротиві, що передують опозиційним стратегіям, на яких фокусується постколоніальні авторки та автори (Mookherjee, 2017, р. 599).

Що ж до терміна «антиколоніалізм», то він, на думку Елен Руїз, описує підґрунтя для пост-

колоніальної і деколоніальної теорії, створення якого бере початок у спротиві колонізації корінних народів (Ruíz, 2021, p. 542). Видається, однак, що термін «антиколоніалізм» можна вживати як збірне поняття, оскільки як деколоніальний, так і постколоніальний підходи є антиколоніальними за своєю суттю (обидва критично ставляться до колонізації). Також існують дослідження, які є антиколоніальними за змістом, хоча їхні автори чи авторки не надали їм безпосереднього «деколоніального» або «постколоніального» маркування.

У 2002 р. вийшла антиколоніальна за своїм характером книжка філософа Баррі Галлена, присвячена африканській філософії (Hallen, 2002). Дослідник вважає аісторичним стереотипом уявлення про те, що корінні народи Африки, як доколоніальні, не могли мати й не мали філософії, оскільки належали до «примітивних» (Hallen, 2002, p. 3). Він називає низку постатей, які заслуговують статусу африканських філософів, цитує деякі їхні тексти, але переважно зосереджується на дискусіях щодо вже наявної полемічної літератури про те, чи була африканська філософія, і на більш сучасній рецепції та розвитку в Африці західної філософії у XX столітті.

Варто звернути увагу й на книжку філософа Пітера Парка, присвячену проблематиці історико-філософського канону (Park, 2013). Вилучення з нього Африки та Азії П. Парк кваліфікує як расистське і наполягає на тому, що воно бере початок ще наприкінці XVIII ст. і триває впродовж XIX ст. (Park, 2013, p. xi). Розглядаючи історіографію філософії різних часів, дослідник стверджує, що ідея починати історію філософії з греків з'явилася у XIX ст., тоді як праці давніших часів починали історію філософії від євреїв (Ноя і Мойсея), єгиптян, Зороастра та інших (Park, 2013, p. 2).

Подібно до Пітера Парка, пов'язує вестерноцентризм із расизмом і Брайан ван Норден (Norden, 2017, p. xiii), філософ і перекладач китайських філософських текстів. Він зауважує, що філософія не є такою однорідною, як це демонструють вестерноцентричні американські освітні програми, і наголошує на розмаїтості та багатстві філософської думки Китаю, які ігнорують або знецінюють на Заході (Norden, 2017, pp. 8–15).

Останнім часом робота з відновлення імен і текстів філософів, які не належали до західної традиції, має характер переважно розрізнених історико-філософських розвідок і не становить цілісного напрямку. Також слід зауважити, що ця робота зазвичай зосереджена на постатях,

знов-таки, філософів, а не філософинь, і не бере до уваги андроцентричне упередження. Водночас методологічно та концептуально такі розвідки є спорідненими, що зумовлює продуктивність їхньої взаємодії. Детальніше цю взаємодію та її перспективи розглянемо в наступній частині статті.

Перетин фемінізму й антиколоніалізму

Оскільки і фемінізм, і антиколоніальні підходи не є суто філософськими, для розгляду методологічної спільності й продуктивності їхнього поєднання слід вийти за межі історіографії філософії та філософії загалом.

У діалогічній статті, присвяченій взаєминам фемінізму та антиколоніалізму, гендерна дослідниця Сваті Парашар зазначає, що вони мають спільні завдання та методології (хоч і не визнають аналітичних категорій один одного), а отже, потребу в тіснішій взаємодії (Tickner, Darby & Parashar, 2016, p. 463). Зважаючи на це, вона запросила поділитися міркуваннями теоретикиню феміністичних міжнародних відносин Джудіт Енн Тікнер і співзасновника Інституту постколоніальних студій (Мельбурн, Австралія) Філіпа Дарбі, на основі розмови з якими і написано статтю. Якщо Ф. Дарбі зауважує, що серед спільних для фемінізму і постколоніалізму рис є прагнення не лише пояснити, а й змінити світ, то Дж. Е. Тікнер наголошує на тому, що колонізація – це маскулінний проєкт; крім того, як фемінізм, так і постколоніалізм говорять про локальні знання, маргіналізовані групи й позиційність (Tickner, Darby, & Parashar, 2016). Отже, узагальнює С. Парашар, зазначені напрями мусять зустрітися, бо «є природна спорідненість між цими двома підходами, які мають непохитну етичну та інтелектуальну прихильність до цілеспрямовано маргіналізованих та притлумлених, а також до альтернативних історій, політик і життєвих виборів» (Tickner, Darby, & Parashar, 2016, p. 476).

Звичайно, наявні також і певні елементи напруги між особливостями розвитку й пріоритетами фемінізму і постколоніалізму. Зокрема, із постколоніальної позиції феміністкам закидають центрування на жінках білої раси та на Заході, які сприяють культурному імперіалізму; натомість феміністки звертають увагу на те, що в постколоніальних дискусіях систематично невидимими лишаються жінки (Chatterjee, 2016, pp. 24–25). Але можливою є також і співпраця та взаємодоповнення з акцентом на боротьбі як з імперіалізмом, так і з сексизмом (Chatterjee, 2016, p. 25).

Іншим аспектом, який споріднює феміністичний підхід із постколоніальним, є інтерсекційність. Необхідність не обмежуватися лише одним із факторів дискримінації яскраво унаочнює короткий сюжет зі статті соціологині й активістки руху за права темношкірих Анни Джулії Купер, написаної ще 1891 р.: якщо на зупинці потяга є окрема кімната для жінок і окрема кімната для «кольорових» людей, то до якої кімнати має ввійти темношкіра жінка (Dotson, 2017, р. 129)? Цей приклад показує проблематичність фокусування лише на одній ознаці, за якою можлива маргіналізація людини: не враховуючи складності, з якими стикаються люди на перетині різних ознак, ми, відповідно, дуже обмежено і штучно зосереджуємося лише на тому, що хтось є жінкою або хтось є представницею колонізованої нації, але не охоплюємо своєю увагою обидві ці ознаки.

Інтерсекційність є концепцією соціальних наук, згідно з якою «жодне явище не можна належним чином дослідити чи зрозуміти без врахування того, яким чином такі маркери соціалізованої ідентичності, як раса, гендер, сексуальність, наявність чи відсутність інвалідності, клас, взаємодіють між собою та впливають на досліджуване явище» (Botts, 2017, р. 343). Якщо соціальна ідентичність людини має один із факторів, через який вона може зазнавати дискримінації (наприклад, лише стать, лише сексуальна орієнтація або лише раса), то її досвід істотно відрізняється від досвіду людини, чия ідентичність має кілька таких факторів одночасно. Важливо також пам'ятати, що інтерсекційність не є механічною сумою різних факторів (жінка + людина з інвалідністю + темношкіра людина тощо). Натомість підхід інтерсекційності наполягає на переплетенні та складній взаємодії різних факторів, які не можна повноцінно розглядати окремо, один за одним (Botts, 2017, р. 343).

Зрештою, слід зауважити, що існує як постколоніальний, так і деколоніальний фемінізм. У деколоніальному фемінізмі постає питання «колоніальності гендеру» в тому сенсі, що через створені колонізацією дихотомії не могла з'явитися «колонізована жінка», адже дихотомія жіночого і чоловічого поставала лише для людського у дихотомії людське – нелюдське, а колонізованих не вважали повноцінними людьми (Mookherjee, 2017, pp. 598–599). Постколоніальний фемінізм досліджує перетини неокolonіалізму з гендером, класом, расою та іншими ознаками у контексті життя жінок у тих владних відносинах, які лишаються і після колонізації (Mookherjee, 2017, р. 599).

Отже, у соціології існує доволі плідна взаємодія антиколоніалізму з фемінізмом та іншими напрямками. У міжнародних відносинах є як фемінізм, так і постколоніалізм, проте з огляду на зазначену вище розвідку С. Парашар можна зауважити, що вони більше розвиваються окремо, ніж у співпраці. А як складається ситуація у філософії та історіографії філософії?

У філософії існує окреслений раніше феміністичний позиціонізм, як різновид епістемологічного підходу, який не обмежується гендерною зумовленістю різних позицій і досвіду, але враховує також клас, расу, вік, інвалідність та інші риси (Botts, 2017, р. 347). Відповідно, походження з колонізованих або з колонізаторів може бути однією з ознак, і це дає змогу розглядати фемінізм та антиколоніалізм разом.

Отже, у філософії наявне теоретичне підґрунтя для взаємодії, але трапляються й побоювання, що цієї взаємодії бракує на практиці. Зокрема, у вступі до посібника з феміністичної філософії редакторки зазначають, що у феміністичних філософських дебатах переважають голоси «білих західних феміністок, часто тих, які працюють у “аналітичній” англо-американській філософії» (Garry, Khader, & Stone, р. 1). Вони зауважують, що попри те, що давно існують феміністки, які наполягають на тому, що не можна гендер розглядати ізольовано від інших форм соціальної нерівності, ці аргументи «занадто нечасто були повноцінно інтегровані до феміністичної філософії» (Garry, Khader, & Stone, р. 2).

Аналогічна проблема є й з боку антиколоніальних філософських проєктів щодо фемінізму. Наприклад, як зазначає африканська філософиня Танелла Боні, слово «фемінізм» є доволі рідкісним в африканському філософському дискурсі; значно швидше приходять до фемінізму інші дисципліни, як-от соціологія, антропологія, історія, літературознавство тощо (Boni, 2017, р. 57). Водночас через колоніальну спадщину і сучасну постколоніальну ситуацію африканську філософську думку ігнорують у франкофонних країнах (Boni, 2017, р. 57).

Філософиня права і феміністка Тіна Ботс пише, що останнім часом інтерсекційний підхід намагаються застосовувати щодо філософії та історіографії філософії, щоб змінити традиційну ситуацію ігнорування продукування знання (як у історичних розвідках, так і в сучасності) людьми, які не є «білими, цисгендерними, гетеросексуальними, без інвалідності, чоловіками» (Botts, 2017, р. 350). Інтерсекційність закликає філософію враховувати своє європейське, андроцен-

тричне та біле упередження як перший крок до того, щоб стати відкритою до розмаїтих шляхів пізнання і буття (Botts, 2017, р. 344). Дослідниця завершує свій текст провокативною і радикальною думкою про те, що якщо мейнстримна філософія не може врахувати ці упередження та змінитися, то це більше ставить під питання існування самої мейнстримної філософії, ніж інтерсекційності, адже інтерсекційність – це просто «тверезе визнання епістемологічної, метафізичної, етичної та політичної цінності життєвого досвіду переважної більшості людства на планеті (які не є білими, чоловіками, гетеросексуалами, “здоровими”³ чи заможними)» (Botts, 2017, р. 353).

Підґрунтя для комплексного розгляду антиколоніальних і феміністичних проєктів у історіографії філософії створюють також і спільні виклики, з якими вони стикаються. Наприклад, як зазначає П. Парк, вилучення Африки та Азії з історій філософії є доволі новим і пов’язане з розмежуванням релігії та філософії й відповідним аргументом про те, що в Африці та Азії була релігія, але не філософія (Park, 2013, р. 1). Дуже схожими є висновки з феміністично-історіографічної розвідки А. О’Нілл щодо наявності певного періоду, з якого починається активне вилучення жіночих імен, частково пов’язане з позбавленням деяких тем власне філософського статусу (O’Neill, 1998).

У контексті інтерсекційних розвідок варто згадати також тексти Б. ван Нордена про постколоніальний аналіз використання і сприйняття поглядів Конфуція на гомосексуальний шлюб у дискусії щодо легалізації гомосексуальних шлюбів у США (Norden, 2015) та про Чжуан-цзи як потенційно першого філософа інвалідності (Altmann & Norden, 2020).

Згадаймо також критичні закиди Баррі Галлена щодо аісторизму західної відмови визнавати, що до колонізації в Африці могла бути філософія, адже філософія, все ж таки, там була, а Заходу не належить жодної монополії на філософію (Hallen, 2002, р. 3). У тому ж критичному річищі аргументує свій закид щодо презентизму позиції ігнорування філософій минулого феміністична дослідниця Ш. Вітт (Witt, 2021, р. 23).

Варто зазначити, що у феміністичній історіографії філософії наявні деякі випадки спроб поєднання антиколоніалізму та фемінізму. Наприклад, у чотиритомній праці Мері Елен Вейс

серед філософій минулого згадано японську мислительку Х ст. Шікібу Мірасаки (Waite, 1987, р. XIII), а у книжці Терези Бус Дайкман – китайську авторку I–II ст. Бань Чжао (Dykeman, 1999, pp. 5–30). Також у згаданому раніше посібнику з феміністичної філософії є розділи про феміністичний аналіз трактату «Дао де цзін» (Wang, 2017) та етики конфуціанства (Chan, 2017).

Терміни «постколоніальний» і «деколоніальний», так само, як і певні ідеї та дискусії щодо антиколоніалізму, присутні й в українському феміністичному гуманітарному дискурсі. Наприклад, у 2007 р. вийшла книжка Оксани Забужко, що містить феміністичне й водночас постколоніальне переосмислення постаті Лесі Українки (Забужко, 2007). Авторка стверджує, що за часів мислительки українська нація ще не усвідомила себе як постколоніальну і не змогла повноцінно звільнитися від імперської влади Росії (Забужко, 2007, с. 34). Варта уваги і стаття гендерних дослідниць і квір-феміністок Ольги Плахотник і Марії Маєрчик, що містить феміністичну критику колоніалізму та націоналізму, яка апелює як до західних теоретичних праць, так і до українських джерел та реалій (Плахотник & Маєрчик, 2019). Водночас мусимо констатувати, що в українській історіографії філософії наразі немає ґрунтовних напрацювань щодо антиколоніалізму й фемінізму.

Висновки

Отже, феміністична історіографія філософії спирається на феміністичну епістемологію, згідно з якою слід звертати увагу на жіночий досвід і враховувати те, що особи, які належать до вразливих категорій, мають інший досвід та епістемічні позиції порівняно з людьми, які до цих категорій не належать.

Феміністична історіографія філософії розвивається десятиліттями і здійснює роботу з критики і переосмислення текстів канонічних філософів, а також реабілітацію жіночих імен. Одним із різновидів діяльності у феміністичній історіографії філософії є також методологічні рефлексії щодо критеріїв та способів включення жіночих постатей.

Антиколоніальний підхід – це умовна й загальна назва для різних способів теоретизування, спільними для яких є зосередження на наслідках колоніальної політики і критичне переосмислення цих наслідків. Поширеними антиколоніальними підходами є постколоніалізм і деколоніалізм. Деякі можуть використовувати ці

³ В оригіналі – узятий у лапки термін «able-bodied», для якого складно знайти відповідник в українській мові. Цим терміном позначено стан, протилежний до інвалідності, тобто «здоровий».

терміни взаємозамінно, проте іноді виділяють також і певні відмінності: деколоніалізм прагне позбутися тих засадничих ідей, які призвели до колонізації, а постколоніалізм працює з наслідками колонізації і шляхами переосмислення цих наслідків.

У історіографії філософії антиколоніальні розвідки стосуються філософії Сходу і країн Африки, критики вестерноцентризму і расизму історико-філософського канону.

Феміністична історіографія філософії зосереджується на жіночих постатях, але часто не бере до уваги інші фактори, як-от походження і расу жінок. Постколоніальні дослідження іноді закидають фемінізму його вестерноцентризм і нечутливість до раси. Водночас суто антиколоніальні проєкти зазвичай зосереджуються на філософах поза Заходом, лишаячи невидимими філософинь. Комплексний підхід, який враховує різні

фактори одночасно, є продуктивним для взаємного збагачення досліджень і глибшого аналізу того, як різні упередження і перепони функціонують у суспільстві.

Цілком очевидно, що для сучасної історіографії української філософії актуальними є питання як антиколоніального, так і феміністичного підходів, які дають змогу глибше зрозуміти специфіку і зміст історико-філософських процесів, зокрема й на імперських теренах. Водночас феміністичній історіографії української філософії було б доречно бути також постколоніальною, адже українські жінки відчували на собі вплив як колонізації, так і патріархальної культури. Усе зазначене засвідчує перспективність дослідження української філософії з урахуванням теретичних і практичних напрацювань у рамках антиколоніального та феміністичного підходів до історіографії філософії.

Список посилань

- Горський, В. (1997). *Історія української філософії. Курс лекцій*. Наукова думка.
- Горський, В., & Ткачук, М. (Ред.). (2002). *Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник*. Пульсарі.
- Забужко, О. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Факт.
- Кобринська, Н., & Пчілка, О. (Ред.). (1887). *Перший вінок*. Друкарня Товариства ім. Шевченка.
- Огородник, І., & Русин, М. (1997). *Українська філософія в іменах*. Либідь.
- Плахотнік, О., & Маєрчик, М. (2019). *Між колоніальністю і націоналізмом: генеалогії феміністичного активізму в Україні*. Гендер в Деталях. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/mizh-kolonialnistyu-i-natsionalizmom-genealogii-feministichnogo-aktivizmu-v-ukraini-1341124.html>.
- Чижевський, Д. (1931). *Нариси з історії філософії на Україні*. Український Громадський Видавничий Фонд.
- Altmann, J., & Norden, B. (2020). *Was This Ancient Taoist the First Philosopher of Disability?* The New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/07/08/opinion/disability-philosophy-zhuangzi.html>.
- Anderson, E. (2020). *Feminist Epistemology and Philosophy of Science*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/feminism-epistemology/>.
- Bailey, A., & Cuomo, C. (2007). *The Feminist Philosophy Reader*. McGraw-Hill.
- Bohachevsky-Chomiak, M. (1988). *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life, 1884–1939*. Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Boni, T. (2017). *Feminism, Philosophy, and Culture in Africa*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 49–59). Routledge.
- Botts, T. (2017). *The Genealogy and Viability of the Concept of Intersectionality*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 343–357). Routledge.
- Chan, S. (2017). *Confucianism and Care Ethics*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 556–567). Routledge.
- Chatterjee, S. (2016). *What Does It Mean to Be a Postcolonial Feminist?* The Artwork of Mithu Sen. *Hypatia*, 31 (1), 22–40. <https://doi.org/10.1111/hypa.12225>
- Dotson, K. (2017). *Introducing Black Feminist Philosophy*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 120–131). Routledge.
- Dykeman, T. B. (1999). *The Neglected Canon: Nine Women Philosophers: First to the Twentieth Century*. Kluwer Academic Publishers.
- Garry, A., Khader, S., & Stone, A. (2017). *Introduction*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 1–10). Routledge.
- Hagengruber, R. (2015). *Cutting Through the Veil of Ignorance: Rewriting the History of Philosophy*. *The Monist*, 98, 34–42. <https://doi.org/10.1093/monist/onu005>
- Hallen, B. (2002). *A Short History of African Philosophy* (Second ed.). Indiana University Press.
- Hutton, S. (2019). *Women, philosophy and the history of philosophy*. *British Journal for the History of Philosophy*, 27 (4), 684–701. <https://doi.org/10.1080/09608788.2018.1563766>
- Intemann, K. (2010). *25 Years of Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Where are we now?* *Hypatia*, 25 (4), 778–796. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01138.x>
- Kourany, J. (2017). *Philosophy of Science and the Feminist Legacy*. In A. Garry, S. J. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 303–313). Routledge.
- Maitra, N. (2016). *Feminism*. In H. Cappelen, T. S. Gendler, & J. Hawthorne (Eds.), *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology* (pp. 690–708). Oxford University Press.
- Mookherjee, M. (2017). *Multicultural and Postcolonial Feminisms*. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 595–606). Routledge.
- Norden, B. (2015). *Confucius on Gay Marriage*. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2015/07/confucius-on-gay-marriage/>.
- Norden, B. (2017). *Taking Back Philosophy: A Multicultural Manifesto*. Columbia University Press.
- O'Neill, E. (1998). *Disappearing Ink: Early Modern Women Philosophers and Their Fate in History*. In J. Kourany (Ed.), *Philosophy in a Feminist Voice: Critiques and Reconstructions* (pp. 17–62). Princeton University Press.
- Park, P. (2013). *Africa, Asia, and the History of Philosophy: Racism in the Formation of the Philosophical Canon, 1780–1830*. State University of New York Press.
- Potter, E. (2006). *Feminism and Philosophy of Science: An introduction*. Routledge.

- Ruíz, E. (2021). Postcolonial and Decolonial Theories. In K. Q. Hall & Á. Sveinsdóttir (Eds.), *The Oxford handbook of feminist philosophy* (pp. 541–551). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190628925.013.45>
- Shapiro, L. (2004). Some Thoughts on the Place of Women in Early Modern Philosophy. In L. Alanen & C. Witt (Eds.), *Feminist Reflections on the History of Philosophy* (pp. 219–250). Kluwer Academic Publishers.
- Tickner, J. A., Darby, P., & Parashar, S. (2016). Feminism and Postcolonialism: The Twain Shall Meet. *Postcolonial Studies*, 19 (4), 463–477. <https://doi.org/10.1080/13688790.2016.1317583>
- Waithe, M. (1987). *A History of Women Philosophers* (Vol. 1). Kluwer Academic Publishers.
- Wang, R. (2017). Dao Becomes Female: A Gendered Reality, Knowledge, and Strategy for Living. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 35–48). Routledge.
- Warren, K. (Ed.). (2009). *An Unconventional History of Western Philosophy*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Witt, C. (2021). Feminist Engagements with the History of Philosophy. In K. Q. Hall & Á. Sveinsdóttir (Eds.), *The Oxford handbook of feminist philosophy* (pp. 15–24). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190628925.013.1>

References

- Altmann, J., & Norden, B. (2020). *Was This Ancient Taoist the First Philosopher of Disability?* The New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/07/08/opinion/disability-philosophy-zhuangzi.html>.
- Anderson, E. (2020). *Feminist Epistemology and Philosophy of Science*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/feminism-epistemology/>.
- Bailey, A., & Cuomo, C. (2007). *The Feminist Philosophy Reader*. McGraw-Hill.
- Bohachevsky-Chomiak, M. (1988). *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life, 1884–1939*. Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Boni, T. (2017). Feminism, Philosophy, and Culture in Africa. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 49–59). Routledge.
- Botts, T. (2017). The Genealogy and Viability of the Concept of Intersectionality. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 343–357). Routledge.
- Chan, S. (2017). Confucianism and Care Ethics. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 556–567). Routledge.
- Chatterjee, S. (2016). What Does It Mean to Be a Postcolonial Feminist? The Artwork of Mithu Sen. *Hypatia*, 31 (1), 22–40. <https://doi.org/10.1111/hypa.12225>
- Chyzhevsky, D. (1931). *Narysy z Istorii Filosofii na Ukraini* [Sketches of History of Philosophy in Ukraine]. Ukrainskyi Hromadskyi Vydavnychy Fond [in Ukrainian].
- Dotson, K. (2017). Introducing Black Feminist Philosophy. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 120–131). Routledge.
- Dykeman, T. B. (1999). *The Neglected Canon: Nine Women Philosophers: First to the Twentieth Century*. Kluwer Academic Publishers.
- Garry, A., Khader, S., & Stone, A. (2017). Introduction. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 1–10). Routledge.
- Hagengruber, R. (2015). Cutting Through the Veil of Ignorance: Rewriting the History of Philosophy. *The Monist*, 98, 34–42. <https://doi.org/10.1093/monist/onu005>
- Hallen, B. (2002). *A Short History of African Philosophy* (Second ed.). Indiana University Press.
- Horskyi, V. (1997). *Istoria Ukrayynskoi Filosofii. Kurs Lektsiy* [History of Ukrainian Philosophy. Course of Lectures]. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horskyi, V., & Tkachuk, M. (Eds.). (2002). *Filosofska dumka v Ukraini: Biobibliografichnyi slovnyk* [Philosophical Thought in Ukraine: Biobibliographical Dictionary]. Pulsary [in Ukrainian].
- Hutton, S. (2019). Women, Philosophy and the History of Philosophy. *British Journal for the History of Philosophy*, 27 (4), 684–701. <https://doi.org/10.1080/09608788.2018.1563766>
- Intemann, K. (2010). 25 Years of Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Where are we now? *Hypatia*, 25 (4), 778–796. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01138.x>
- Kobrynska, N., & Pchilka, O. (Eds.). (1887). *Pershyi Vinok* [The First Wreath]. Drukarnia Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
- Kourany, J. (2017). Philosophy of Science and the Feminist Legacy. In A. Garry, S. J. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 303–313). Routledge.
- Maitra, N. (2016). Feminism. In H. Cappelen, T. S. Gendler, & J. Hawthorne (Eds.), *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology* (pp. 690–708). Oxford University Press.
- Mookherjee, M. (2017). Multicultural and Postcolonial Feminisms. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 595–606). Routledge.
- Norden, B. (2015). *Confucius on Gay Marriage*. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2015/07/confucius-on-gay-marriage/>.
- Norden, B. (2017). *Taking Back Philosophy: A Multicultural Manifesto*. Columbia University Press.
- O’Neill, E. (1998). Disappearing Ink: Early Modern Women Philosophers and Their Fate in History. In J. Kourany (Ed.), *Philosophy in a Feminist Voice: Critiques and Reconstructions* (pp. 17–62). Princeton University Press.
- Ohorodnyk, I., & Rusyn, M. (1997). *Ukrainska Filozofia v Imenah* [Ukrainian Philosophy in Names]. Lybid [in Ukrainian].
- Park, P. (2013). *Africa, Asia, and the History of Philosophy: Racism in the Formation of the Philosophical Canon, 1780–1830*. State University of New York Press.
- Plahotnik, O., & Mayerchuk, M. (2019). Mizh Kolonialnistiu i Nacionalizmom: Henealohii Feministychnoho Aktyvizmu v Ukraini [Between Coloniality and Nationalism: Genealogies of Feminist Activism in Ukraine]. *Gender in Detail*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/mizh-kolonialnistyiu-i-natsionalizmom-genealogii-feministichnogo-aktivizmu-v-ukraini-1341124.html> [in Ukrainian].
- Potter, E. (2006). *Feminism and Philosophy of Science: An Introduction*. Routledge.
- Ruíz, E. (2021). Postcolonial and Decolonial Theories. In K. Q. Hall & Á. Sveinsdóttir (Eds.), *The Oxford handbook of feminist philosophy* (pp. 541–551). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190628925.013.45>
- Shapiro, L. (2004). Some Thoughts on the Place of Women in Early Modern Philosophy. In L. Alanen & C. Witt (Eds.), *Feminist Reflections on the History of Philosophy* (pp. 219–250). Kluwer Academic Publishers.
- Tickner, J. A., Darby, P., & Parashar, S. (2016). Feminism and Postcolonialism: The Twain Shall Meet. *Postcolonial Studies*, 19 (4), 463–477. <https://doi.org/10.1080/13688790.2016.1317583>
- Waithe, M. (1987). *A History of Women Philosophers* (Vol. 1). Kluwer Academic Publishers.
- Wang, R. (2017). Dao Becomes Female: A Gendered Reality, Knowledge, and Strategy for Living. In A. Garry, S. Khader, & A. Stone (Eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy* (pp. 35–48). Routledge.
- Warren, K. (Ed.). (2009). *An Unconventional History of Western Philosophy*. Rowman & Littlefield Publishers.

Witt, C. (2021). Feminist Engagements with the History of Philosophy. In K. Q. Hall & Á. Sveinsdóttir (Eds.), *The Oxford handbook of feminist philosophy* (pp. 15–24). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190628925.013.1>

Zabuzhko, O. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka v Konflikti Mifolohiy* [*Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka in the Conflict of Mythologies*]. Fact [in Ukrainian].

Veronika Puhach

APPROPRIATENESS OF COMBINING FEMINIST AND ANTICOLONIAL APPROACHES TO HISTORIOGRAPHY OF PHILOSOPHY

Feminist research on historiography of philosophy has been actively conducted in the anglophone academic space and primarily regarding Western philosophy for several decades. These inquiries led to fundamental rethinking of the canon of history of philosophy, the development of feminist methodological reflections by historians of philosophy, and discoveries (recoveries) of names of women philosophers of the past. Meanwhile, anticolonial research (including, but not limited to decolonial and postcolonial theory), aimed at combatting the problematic assumption that philosophy is a Western phenomenon, is being conducted. Meanwhile in Ukraine, the canon of history of philosophy remains almost exclusively male, and the anticolonial perspective is not applied to history of philosophy, even though for a major part of its history Ukraine was not independent and was under control of empires. To overcome the androcentric bias in historiography of Ukrainian philosophy, I believe we need to combine the feminist perspective with the anticolonial perspective since we are talking about women who are also representatives of a colonial nation, and this double status of being women and being colonial affected their experience. However, feminist and anticolonial approaches remain largely methodologically isolated, which is what prompts this article and the need to research the levels of their developments and the prospects of combining them for historiography of philosophy. This article fulfils this goal by reviewing both feminist and anticolonial approaches to historiography of philosophy separately, and then looking at cases of their successful combinations outside historiography of philosophy, reviewing challenges and similarities, and outlining methodological reasons for combining them when it comes to historiography of philosophy.

Keywords: historiography of philosophy, feminism, decolonization, postcolonialism, anticolonialism.

Матеріал надійшов 11.07.2022

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)